

ÇORUM YÖRESİ ALEVİ KÜLTÜRÜNDE GELENEKSEL BİR GELİN BAŞLIĞI: “ALEYÇİN”

Gamze KARAMAN*

Emine NAS**

Özet

İnsanlığın önemli toplumsal dinamiklerinden biri olan giyimın sosyal ve tarihî gelişimi, geçmişten bugüne ait olduğu çevre şartlarına ve toplumların kültürel özelliklerine göre şekillenmiştir. Maddî kültürün bir ögesi olan giyim; toplumun estetik değerlerini, dinsel inanç ve uygulamalarını, yaşını, cinsiyetini ve statüsünü belirleyen sözsüz bir iletişim aracı olmuştur. Alevilerin göçebe bir toplum yapısına sahip olmasından dolayı yazılı kaynaklar yok denecek kadar azdır. Fakat Alevi toplumu inançlarını sözlü olarak günümüze kadar aktarmayı başarmışlardır. Çalışmada, Türk giyim kültürü içinde Alevi değerleri ile beslenen ve özgün bir karaktere sahip olan gelin baş giyimi aleyçin niteliksel olarak ele alınmıştır. Araştırma kapsamını Alevi inancı ve kültüründe var olan sözlü ve sözsüz unsurların yansıttığı gelin başlığı oluşturmaktadır. Çalışma Çorum ili Alaca İlçesi'ne bağlı İmat Köyü ve İskilip İlçesi'ne bağlı İbik Köyü ile sınırlıdır. Türkmen kökenli Alevi köylerinde halk tarafından yaşam içinde devam eden gelenekler bütünü içerisinde yöresel giyimler canlılığını korumaktadır. Köylerde geleneksel kadın giyimlerinin bir parçası niteliğinde olan ve Alevi düğünlerinde gelin başlığı olarak kullanılan aleyçin, siyasî ideolojinin dışında yaşam biçimi çerçevesinde gelenek ve inanç sistemine bağlı kültürel özellikleri bakımından incelenip değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çorum, Alevi, düğün, kültür, başlık

“ALEYÇİN” A TRADITIONAL WOMEN’S HEADRESS WITHIN ALEWI CULTURE IN ÇORUM REGION

Abstract

Social and historcal development of clothing, which is one of the important dynamic of humanity, is shaped by the cultural characteristic of communities and environmental conditions from past to present. Property, which is an element of culture, clothing, society, aesthetic values, religious beliefs and practices, age, gender, has been an instrument in

* Selçuk Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, El Sanatları Tasarımı ve Üretimi Bölümü, Konya/ Türkiye, karamangamze3@gmail.com

** Selçuk Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, El Sanatları Tasarımı ve Üretimi Bölümü, Konya/ Türkiye, eminenas@gmail.com

determining the status of non-verbal communication. Alewis are a nomadic society because there is almost no written source. But they were able to transfer up to present orally. In research, women's headdress *aleyçin*, which is the owner of an original character fed by religious values, is tried to be evaluated with the traditional features within Turkish clothing culture. The scope of research is limited to İbik Village in İskilip District, Çorum province and İmat Village in Alaca District. The villages include Alewi communities which are of Turkish origin, maintain Turkish culture and viability of the traditions by public. In village weddings, women's headdress *aleyçin*, an integral part of bride's dress becoming a tradition depending on the system of belief, is evaluated in terms of cultural properties within the framework of a way of life other than political ideology.

Keywords: Çorum, Alewi, wedding, culture, headdress

1. Giriş

Geleneksel giyimler Türk toplumunda; sosyal, ekonomik ve dinî değerlerden beslenerek renk, motif ve biçim öğeleri ile özgün karakter oluşturmuştur. Günümüzde de çeşitliliğini ve sürekliliğini devam ettiren orijinal Türk giysi kültürü, her yörede farklı estetik ve anlam bütünlüğü ile karşımıza çıkmaktadır. Bu düşünce ile çalışma konusunu; etno-kültür içinde zengin bir çeşitliliğe sahip yöresel giyimin, dinî inanç sisteminde yer alan değerler bütünü içinde, ait olduğu toplumun gelenekseli haline gelmiş bir giyim parçası olan *aleyçin* oluşturmaktadır. Araştırmada inceleme alanı Çorum ili geneline yayılmış ancak yapılan saha çalışmalarında sadece Alaca ilçesi İmat köyü ve İskilip ilçesi İbik köyünde *aleyçin*'e rastlanılmıştır. Çalışmada Alevi kültür değerlerini üzerinde taşıyan somut bir maddî kültür varlığı olduğu için *aleyçin*'in betimsel ve nitelici olarak tanıtılması başlıca amaçtır.

Yapılan bu araştırma; bir yandan giyim olgusu içinde bir gelin başlığı olan *aleyçin*'in kültürel altyapısını, diğer yandan da yapısal ve niteliksel özelliklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ayrıca etnografik giyimlerin sadece ihtiyaca yönelik kullanım dışında sosyal ve mistik yönleri olan bir olgu olarak incelenmesi adına da önem taşımaktadır. Bu bağlamda çalışma etnografik giyimler üzerinde betimselliğin ötesine geçilerek daha nitelikli çalışmaların yapılması bakımından bir model teşkil etmektedir.

Makalede, sahada yapılan yerinde inceleme-gözlem ve karşılıklı görüşme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın görsel materyaline, İmat ve İbik köy halkı, aile fotoğrafları ile katkıda bulunmuş ve seçilen görseller ilgili kişilerin izni ile kullanılmıştır.

Çorum; Anadolu'nun iç kesimlerini Karadeniz kıyılarına bağlayan yollar üzerinde bulunan; tarihin ilk organize devleti Hititlerin başkenti Hattuşaş'a ev sahipliği yapmış; Roma, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde yerleşim alanı olma özelliğini devam ettirmiş bir Anadolu kentidir (Günay, 2007: 88) (Fotoğraf 1).

Fotoğraf No:1 Çorum ili genel görünüm
Yiğit, İ., Tarihe Işık Tutan Çorum Fotoğrafları, Çorum, 2009

Adının kökeni ile ilgili olarak pek çok yazılı bilgi¹ bulunmakla birlikte halk içinde bilinen rivayetlere göre; bölgede zamanında Rumların yoğun olarak yaşamasından dolayı Çorum ilinin önceki adının *Çoğrum* olduğu; bir başka rivayete göre ise Çorum'un çevresinin dağlarla çevrili geniş bir ova olmasından dolayı *Çevrim* denildiği, halk ağzında ise zamanla Çorum'a dönüştüğü söylenmektedir (Bilal Karaman, 1955).

Ayrıca Çorum yöresine, M.Ö. 3. yüzyılda Anadolu'ya Avrupa'dan gelen Galat topluluklarından biri olan Trokmü boyu yerleşmiştir. Yörenin, bu boyun adıyla anıldığı ve bu adın zamanla *Toromku*, daha sonra da *Çorumlu* biçimlerini aldığı ileri sürülmektedir. İlin adının kaynağına ilişkin başka bir varsayım da M. Ö. 1. yüzyılda Pontos Krallığı'na bağlı olarak bu yöreyi yöneten Vali Gordios'a dayandırılmaktadır. Valinin adından ötürü bölgeye önceleri *Gordiana* dendiği, bu sözcüğün de halk ağzında *Gondum*'a, bir süre sonra da *Çorum*'a dönüştüğü söylenmektedir (www.

corumkulturturizm.gov.tr, 12.01.2013). 1075 yılında fethedilen Çorum, Bizans egemenliğinde; *Eukhaita*, *Nikonía* ya da *Yankonia* adını da taşımaktaydı. Fetihten sonra yöre Oğuzlar'ın Alanyut boyundan Çorumlu oymağının başı İlyas Bey'in yönetimine bırakılmış ve *Çorumlu* adıyla anılmaya başlamıştır. Çorumlu adının XVI. yüzyıla kadar kullanıldığı bu tarihlerde "lu" ekinin kaldırılması ile *Çorum* adını aldığı bilinmektedir (Anonim, 1990: 27).

Köklü bir tarihi geçmiş olan ve birçok medeniyete ev sahipliği yapan Çorum, önemli bir kültür merkezi olma özelliğini elinde bulundurmaktadır. Bölgede sırasıyla; Kalkolitik (Taş), Eski Tunç Çağı, Asur Ticaret Kolonileri, Hitit, Frig, Helenistik, Galat, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ev sahipliği yapmıştır (Anonim, 2003: 247-275). 1398 yılında Osmanlı topraklarına Yıldırım Beyazıt tarafından Kadı Burhanettin Beyliğinden alınan Çorum, Yıldırım Beyazıt'ın fethinden Cumhuriyete kadar Osmanlı yönetiminde kalmıştır (Çorum Belediyesi Stratejik Planı, 2009: 4). Çorum ve çevresi, aslında tümüyle arkeolojik bir alandır. Hemen her köyde her ilçede bir höyük, tümülüs ve bir nekrolojik iskân kalıntısına rastlamak mümkündür (Yiğit, 2009: 1). Tarihsel süreç içerisinde de Çorum'da kurulan en önemli devlet Hitit Devleti olmuştur. Hitit Devleti Anadolu'da birliği sağlama ve siyasi birlik kurarak ilk büyük ilköğretim devletini kurma açısından tarihte önemli bir rol oynamış ve *Hitit* adı altında bir uygarlık kurmuştur. Bu uygarlığın merkezi ise Çorum yöresi olmuştur. Hitit Devleti'nin başkenti Hattuşaş (Boğazköy), Çorum il sınırı içerisinde (Arslan, 2004: 96).

Zengin tarihi ve toplumsal yapısı ile gerek siyasi gerekse dini olarak karışıklıklara ve değişikliklere uğramış olan Çorum ili; Sünnilik, Alevilik-Bektaşılık ve bunun yanında birçok etnik gruptan oluşan kozmopolit yapısını korumaya devam etmektedir.

Çorum iline bağlı Alaca ilçesi, Karadeniz'i İç Anadolu'ya bağlayan yol üzerindedir. İlçenin 15 km. kuzeybatısındaki Hüyük köyünde, Hitit şehirlerinden Alacahöyük yer almakta olup bu höyükte dört ayrı kültür evresinden kalma 14 yerleşim ya da yapı katı saptanmıştır. Alacahöyük'ün esas adı İmat Höyük'tür. Çevreye en yakın bilinen yerleşim birimi Alaca ilçesi olduğu için *Alaca* adıyla anılır. Alacahöyük'te gerçekleşen kazılarda Bakır-Taş Çağı'ndan Osmanlı dönemine kadar uzanan dönemlere ait buluntular gelişmiş bir kentin varlığını gösterir (Wolley, 1961: 123-125, 136). Alaca ilçesine 20 km. uzaklıkta olan İmat Köyü ise kuruluş tarihi 16 yüzyıla kadar uzanan bir yerleşimdir. 1998 yılında çevredeki dört köyle birleşerek belde haline gelmiştir. Köy geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlamakta olup yaklaşık olarak 225 hane bulunmaktadır (www.imatkoyu.com, 10.06. 2011) (Fotoğraf 2-3).

Çorum'a 56 km. uzaklıkta olan İskilip ilçesi, İç Anadolu ve Karadeniz'in birleştiği sınırlarda bir geçiş bölgesi konumundadır (Fotoğraf 4). İskilip tarihsel süreç

içinde Paplagonia bölgesinin önemli bir yerleşim yeri olarak bilinmektedir (Erhat ve Kadir, 2010: 9-15).

İskilip İ.Ö. 5000–4000 yıllarına uzanan tarihi geçmişinde Sümer destanlarından olan Gilgamesh Destanında *işkila-bi* olarak yer almaktadır. Bununla birlikte; *İskila*, *Andrapa/Andrapolis*, *Blocium*, *Neoclaudiopolis*, *Neopolis*, *Iskelib*, *İskelib*, *İmad* (*Direklibel*) olarak çeşitli isimlerle de anılan İskilip, Osmanlı dönemi Kanuni sonrası özellikle Fransız kaynaklarında *Esculape* olarak geçmiştir (İlter, 1992: 1-5; Ünal, 2003: 9; George, 1999: 149-161). Türk kavimlerinin Orta Asya'dan kopup gelen göçleri ve Osmanlı-Türk kültürü bu bölgede etkisini göstermiştir. İskilip ilçesine 30 km. uzaklıkta olan İbik Köyü, coğrafi olarak engebeli araziler üzerinde bulunmaktadır. Köyün tarihi 600 yıl öncesine kadar uzanmakta olup Anadolu'daki en eski yerleşim yerlerinden birisidir. Bölgede Türklerden önce Galatlar, Hititler, Frigler, Romalılar ve Bizanslılar olmak üzere pek çok uygarlık yerleşim göstermiştir. Yaklaşık 350 hanesi olan köy ekonomisini tarım ve hayvancılık oluşturmakta birlikte son yıllarda meyvecilik de gelişmiştir (<http://www.ibikkoyu.com>, 10.06. 201) (Fotoğraf 4-5).

Fotoğraf No: 2 Alaca ilçesi genel görünüm
(Alaca Kaymakamlığı arşivinden)

Fotoğraf No: 3 İmad köyü genel görünüm
(İmad Köyü Muhtarlığı arşivinden)

Fotoğraf No: 4 İskilip ilçesi genel görünüm
(www.iskilipliiz.com arşivinden)

Fotoğraf No: 5 İbik köyü genel görünüm
(İbik Köyü Muhtarlığı arşivinden)

2. Geleneksel Bir Gelin Başlığı “Aleyçin”

Alevilik; sadece bir inanç sistemi veya onun kültürel unsurları bütünü değil, tarihsel süreç içerisinde Anadolu’da yaşamış bütün medeniyetlerin ve inanç sistemlerinin bir bileşkesi durumundadır. İslâm tarihi ve tasavvuf edebiyatında Hz. Ali’yi sevmek ve bütün durumlarda O’na bağlı olmak anlamında, mezhepler tarihinde ise Hz. Ali’yi, Hz. Muhammed’den sonra, Allah’ın ve Resulü’nün tayin ettiği ilk halife ve en üstün sahabe olarak kabul etmek ve *Ali’ye mensup, Ali’ye ait, Ali taraftarı, Ali’yi seven, sayan, O’na bağlı olan* ve *Ali’nin soyundan gelen* gibi çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır (Ocak, 1989: 368-369; Fıçlalı, 1990: 7; Keskin, 2004: 39).

Çorum yöresinde yaşayan Alevi kültürü; yaşam biçimi, felsefesi, günlük yaşamda korunan gelenekleri ile toplumsal hayatın bir parçası durumundadır. Yerleşik unsurların yanında özellikle Çorum ili, ilçe ve köylerinde maddi kültürü oluşturan giyimler üzerinde etkili olmuştur. Özel günlerde, dini ritüellerde, gündelik hayatta, kullanılan giyim parçaları Alevi kültüründe yer alan simgesel unsurların izlerini taşımaktadır.

Giyim parçaları; *baş, beden, ayak giyimi ve aksesuarlar* olmak üzere çeşitlenmektedir. Bu zengin yelpaze içinde hem bir giyim parçası hem de aksesuar sayılabilen başlıklar yöresel giyimlerin vazgeçilmez parçasıdır. Kadın ve erkek beden giysilerini tamamlayıcı unsurlar barındıran başlıklar, giyiliş sıralamasında en üst kısımda yer almasından ötürü belirgindir ve sembolik anlamlar taşır.

Anadolu baş süslemelerinde, Anadolu’da şehirleşmenin bilinen 8000 yıllık tarihini ve uygarlığını görmek mümkündür (Araz, 1990: 25). Anadolu’da kadın ve gelin başlıkları köklü bir kültür ağacının çiçekleri gibi yüzyıllardır genç kızların, kadınların başlarını süslemiştir (Tansuğ, 2003: 56).

İnsanoğlu yüzyıllar boyunca kendini takılar, çiçekler, tüyler, oyalar, kumaşlar vb. materyallerle donatmıştır. Giyimün vazgeçilmez parçasından biri olan başlıklar; kadını güzelleştiren, onun gücünü gösteren ve iç dünyasını yansıtan etkili bir araç olmuştur.

Günümüzde Anadolu’nun bazı ilçe ve köylerinde günlük yaşamda ve özel günlerde kadınlar başta olmak üzere yöresel başlıkları kullanmaya devam etmektedir.

Sınırlı sayıdaki bölgelerde sürdürülmeye çalışılan bu giyim geleneği Çorum yöresinde de inanç sistemleri, uygarlıklar ve gelenekler bütününde bir sentez olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm ilçe ve köylerinde yaygınlığı kesinlik kazanmamakla birlikte özellikle düğün törenlerinde yöresel giyimler ve başlıkların varlığı söz konusudur. Bu zengin koleksiyon içinde genç kızlığın bitip kadınlığın başladığını gösteren bir sembol olan gelin başlıkları en gözde kıyafet parçası olarak dikkat çekmektedir.

Çalışmanın materyalini oluşturan gelin başlığı yöredeki Sünni köylerinde *tozak* olarak bilinmektedir. *Tozak*; “kadınların kendi saçlarından veya ince yemeni ve yaşmakla yaptıkları, horoz, tavuk, kartal gibi hayvanların tüylerinin yer aldığı baş süsü” olarak tanımlanmaktadır (Arseven, 1973: 3452). Çorum yöresi Alevi köylerinde ise *tozak* ile aynı görsel özellikleri taşıyan başlık *aleyçin* olarak bilinmekle birlikte, inanç felsefesinin maddi kültüre yansıtıldığı geleneksel bir baş giyimi özelliği göstermektedir. Yöre halkına göre *aleyçin*, gelin başının en önemli süslemesidir. Yörede takan genç kızların kısmetinin açılacağına, gelinlere ise uğur getireceğine inanılan *aleyçin* sadece süslenme kaygısıyla yapılmadığı, aksine süslemeden çok inançların bir uzantısı olduğu izlenimini vermektedir. Bu başlık; üzerinde barındırdığı çeşitli simgelerle kadının toplumsal statüsünü, zevk, inanç, duygu ve düşüncesini yansıtan bir iletişim aracıdır. Düğün öncesi gelin kızın yakını olan kadınlar tarafından hazırlanan ve sadece düğünde geline giydirilen *aleyçin* Hz. Ali'ye duyulan sevgi, saygının bir göstergesi olarak *Ali için*, *Ali'ye* anlamı yüklenerek, halk ağzında zamanla *aleyçin* kelimesine dönüşen ve düğünlerde kullanılan gelin başlığına verilen isimdir.

Literatürde; *al renk* adını içeren *çiğdem çiçeği*'ni ifade eden *aleyçin* (Bayraktar, 2005: 147; Derleme Sözlüğü, 1963: 47, Baytop, 1994: 73), Türkiye Türkçesi Ağızlar Sözlüğü'nde *çiçeği dökülmüş çiğdem* (www.tdk.gov.tr, 12.01.2013) anlamına gelmekte ve *al renk* adını içeren çiçek adları kapsamında üç adet isimle geçmektedir. Bunlardan ilki *gelincik*, diğer ikisi *çiğdem çiçeği* için kullanılan; *alvala*, *alvele*, *aleyçin* adları ile bilinmektedir (Bayraktar, 2005: 147). Anadolu'da mahmur çiçeği, itboğan, zehirli çiğdem adıyla bilinen çiğdem çiçeği ilkbaharda en erken açan çiçeklerden biri olması ve baharı müjdelemesinden dolayı Türk kültüründe ayrı bir yer teşkil etmektedir.

Baharın gelişini müjdeleyen Nevruz Bayramı Alevi Türkmenlerde inançta, aşta, sevgide, sevdada ve üretimde doğaya dönük olma anlayışın bir ürünü olarak kutlanmaktadır. Bir Nevruz simgesi olan *çiğdem çiçeği*, inanç ritüellerinin dışında Nevruz Bayramı'nın en önemli yemeğine de *Çiğdem Pilavı* olarak ismini vermiştir (Onarlı, 1998: 11-14).

Çorum yöresinde yapılan alan araştırmasında merkeze bağlı Karapınar Köyü, Alaca İlçesine bağlı Alacahöyük, İmat, Karahmahmut, Akören, Büyükcamili, Değirmendere Köyü, İskilip İlçesine bağlı Yenicami, İbik, Karaçukur, Kızılcabayır ve Elmalı Köyleri'nde inceleme ve gözlemler yapılmıştır. 12 adet köyde yapılan çalışma sonucunda İskilip İlçesi'ne bağlı İbik Köyü ve Alaca İlçesi'ne bağlı İmat Köyü'nde *aleyçin* bulunmuştur.

İmat Köyü'nde ikâmet eden 1922 doğumlu İpek Aslan, 14 yaşından beri evlenecek kızlar için *aleyçin* hazırladığını belirtmiştir. Geçimini tarımla sağlayan köy halkı tamamen el işçiliğinin kullanıldığı başlığın ana bünyesini, köyde hasat zamanı buğday tarlalarından elde edilen sapların örülmesi ile meydana getirmektedir. Bir

araya getirilen buğday saplarının birbirine sıkıca bağlanmasından elde edilen sicim, üst üste getirilerek verev sarma tekniği ile birbiri ile kenetlenir ve bu şekilde iki ucu açık silindir bir form oluşturulur (Fotoğraf 6). Sicimlerin bağlantı kısımlarında kalan boşluklar iğne ve iplik yardımı ile tutturularak sağlamlaştırılır. Yüksekliği 40-45 cm., çapı 19-20 cm.'dir. Başın üzerine gelen kısmın iç tarafı başı acıtmaması ve iyi oturması için sünger ve kumaşlarla dolgulanır. Sabit durması için alt kısmına, çene altından tutacak şekilde lastik ya da ip geçirilmiştir (İpek Aslan, 1922).

Fotoğraf No:6 Başlığın içten görüntüsü.

Fotoğraf No:7 Başlığın alttan görüntüsü.

Buğday saplarından hazırlanan başlığın etrafına kırmızı, sarı, yeşil, turuncu, mavi, beyaz, pembe, mor vb. renklerden oluşan 12 adet yazma (tülbent-başörtüsü) sarılmıştır ve Alevilikte yer alan 12 imamı temsil etmektedir (İmam Ali, İmam Hasan, İmam Hüseyin, İmam Zeynel Âbidin, İmam Muhammed Bâkır, İmam Cafer-i Sâdık, İmam Musa Kâzım, İmam Hulk-ı Rıza, İmam Muhammed Tâkî, İmam Aliyyü'n-Nâkî, İmam Hasan el-Askerî, İmam Muhammed Mehdi) (Fotoğraf 8).

12 sayısı ruhsal olanla maddi olanın bir kombinasyonu olarak evrensel mada kutsallık atfedilmiş bir sayıdır. Amel ve ibadetle ilişkilendirilmesi göksel nitelikleri yanında 12 Havari ve 12 İmam'ın dini kimliğine vurgu olarak nitelenebilir (Schimmel, 2000: 69-107).

Ayrıca Alevî-Bektaşî kültüründe renklerin de özel anlamları vardır. Beyaz Hz. Muhammed'e, kırmızı Hz. Ali ve Hz. Hüseyin'e, açık yeşil ve sarı Hz. Hasan'a, pembe ve yeşil Hz. Hüseyin'e, sarı ve siyah ise Hz. Fâtıma'ya yakıştırılır (Günşen, 2005: 34).

Alevilikte, yeşil renk tarikat rengidir ve Hz. Ali soyunu simgelediği gibi aynı zamanda Ehl-i Beyte mensubiyeti temsil etmektedir. Mor rengi yaşlı kadınlar tercih ederken yeşil ve kırmızı renk ise kadının evli sülaleden olduğunu gösterir. Siyah matem, yas ve olgunluk işareti iken kırmızı evlilik sembolüdür. Beyaz renk saf ve te-

mizliği sembolize ettiği için genç kızlara özgüdür. Beyaz ve yeşil sülaleden olan kızlar için kullanılır. Açık sarı Hz. Hasan sevgisini belirler, pembe Hz. Hüseyin; koyu sarı ise Hz. Fâtıma ve Sarıkız işaretidir (Türkdoğan, 1995: 194; Bayatlı, 1957: 30-31). Mavi renk; Muaviye ve Yezit'in kullandığına inanıldığı için Aleviler tarafından fazla tercih edilmemektedir (Tan, 2007: 32).

Başlığın genelinde hâkim olan kırmızı rengin alevi inancında önemli bir yeri bulunmaktadır. En yaygın rivayete göre; Hz. Peygamber Uhud Harbinde Mekkeli-ler tarafından yaralanınca akan kanlar başını tamamen kızıla boyar. Adeta bu hatırayı yâd etmek isteyen Hz. Ali, iştirak ettiği diğer savaşlarda başına kırmızı bir taç takar (Şapolyo, 1964: 254). Kırsal kesimde yaşayan Alevi-Bektaşî kadın veya kızlarının başörtülerinin rengi de bu açıdan ayrı bir önem arz eder.

Başlıkta sarılı olan yazmaların her birinde tek renk hâkimdir. En üst kısma sarılan yazma üzerinde pul ve boncuklardan yapılan sade süslemeler görüldüğü gibi, diğer bir örnekte ise *Ya Medet Ya Ali* yazılı olan ve Hz. Ali'nin kılıcı *Zülfikârın* resminin bulunduğu yeşil renkte bir bant yer almaktadır (Fotoğraf 9). Hz. Ali'nin çatal şeklinde iki başlı kılıcını adı olan *Zülfikâr*, İslam inancına göre bu iki başlı kılıcın Uhud Savaşı'ndan önce gökten indiği ve Muhammed tarafından Hz. Ali'ye hediye edildiği rivayet edilmektedir. Bu çatallardan bir ucu *ilim* diğer ucu da *adalet*'i simgelemektedir.

Fotoğraf No:8 Başlığın üzerine sarılan renkli yazmalar.

Fotoğraf No:9 Başlığın üst kısmı detay görünüm.

Başlığın ön kısmına yerleştirilen üç adet ayna Alevilikte üçleme olarak bilinen ve bütünleşmeyi gösteren; *Allah, Hz. Muhammed, Hz. Ali'yi* simgelemekte olup ayrıca gelini nazara karşı korumak ve evlendikten sonra bahtının açık olması inancı ile yerleştirilmiştir. Coşar'a göre 3 sayısı Allah, Muhammed, Ali üçlemesine işaret ettiği gibi; Alevi-Bektaşî terbiyesinin *eline-beline-diline sahip olmak* şeklinde formül-

leşen terbiye anlayışını, hiyerarşiyi gösteren *mürşit-rehber-mürit* üçlemesini ve var oluş çevriminde dört unsurdan oluşan üç âlemi simgeleyebilmektedir (Coşar, 2011: 121).

Başlığın alın kısmı ise, kişinin maddi durumuna göre altın liralara ve gümüşlerle donatılmıştır. Tepe kısmı kök boya ile renklendirilmiş tavuk ya da horoz tüyleri ile tacı andırır şekilde çevrelenmiştir.

Alevîlerde horoz önemli bir hayvandır. Denilebilir ki, hayvanlar içinde en makbul sayılanıdır. Horozun diğer adı Cebrail (a.s.)'dir. Rivayete göre; “Hz. İbrahim, oğlu İsmail’i kurban etmek için bıçağı boynuna sürdüğünde, bıçak kesmedi, fakat taşa çaldı, taş parça parça oldu. Bunun üzerine kızarak, “Ya bıçak niçin kesmiyor-sun”, dedi. Bıçak dile gelerek “Allah tarafından İsmail’i kesmemekle emrolundum”, dedi. İşte o sırada Cebrail (a.s) geldi ve bir koçu Hz. İbrahim’e getirdi”. Bu sebeple Cem törenlerinde horoz, Cebrail (a.s)’ı temsil ediyor ve kurbanın dar meydanına gelmekte olduğunu haber vermiş oluyor. Ayrıca Alevî inançlarına göre, Kur’an’da ki ilk ayet (Oku) indirildiği zaman Cebrail (a.s), Hz. Muhammed’e horoz şeklinde görüldü. Bundan dolayı bütün cem törenlerinde kurbandan önce horoz kesilir (Arslanoğlu,1998: 6-22). Başka bir rivayete göre de; “Cebrail (a.s.), seksen bin yıl konacak bir yer bulamadan uçtuktan sonra, nurdan yapılmış bir kandilin üzerine konar. Konduğu zaman terler ve terinden köpükler oluşur. Dökülen köpükler, Allah’ın emri ile yumurtaya dönüşür. Bu yumurtalardan da bugün ki horozların nesli oluşur. Onun için horozu kurban olarak keseriz ve Cebrail (a.s.) olarak adlandırırız.” şeklinde ifade edilmektedir (Ali Tozak, 1933).

İbik Köyü’nde ise boyalı tüyler yerine, mevsim çiçekleri yerleştirilmektedir. Çiçek, sevgi ve bağlılığın sürekliliğini göstermektedir. (Fotoğraf 10-11). Bu çiçekler, bolluğu ve bereketi, üremeyi, yeni bir başlangıcı simgelemektedir.

Fotoğraf No:10 İmat Köyünde başlığın tüylerle düzenlenmesi detay görüntüsü.

Fotoğraf No: 11 İbik köyünde başlığın çiçeklerle düzenlenmesi (İbik Köyü Muhtarlığı Arşivinden).

Başlığın arkası birçok renkli ve desenli yazmanın yan yana getirilerek bağlanması ile zenginleştirilmiştir (Fotoğraf 12). Başlığın yan kısımları ve arkasında yörede *erbi* denilen, tığ örgü tekniğinde siyah iplik ve beyaz boncuklarla örülen uç kısımları püsküllü süslemeler bulunmaktadır.

Genç kızlar beliklerinin uçlarına özel olarak örülmüş bağlar takar. Bu bağlar yünden ise örgü, ipekten ise *erbi* olarak isimlendirilir (Sümbül, 2001: 8-15). Türkiye Türkçesi Ağızlar Sözlüğünde *erbi*; yazma, başörtüsü veya sarı saç olarak tanımlanır; başka bir kaynakta *püsküllü saç bağı* olarak açıklanmıştır (Gülensoy, 2007: 79).

İbik köyünde bu örgülere *gayten* de denilmektedir. Aralarına; yörede *belik* adı verilen uzun saç örgüleri de takılarak zengin görünüm elde edilmektedir. (İpek Aslan, 1922) (Fotoğraf 13).

Fotoğraf No:12 Başlığın arkadan görünümü

Fotoğraf No:13 Erbi ve belik

Başlığın üzerine iki çeşit kırmızı renk *duvak* örtülür. Birincisi, gelin baba evindeyken yüzüne örtülen üzeri pul süslemeli kırmızı renkte tül den hazırlanır. İkincisi ise, baba evinden çıkarken gelinin yüzünü göstermemek için örtülen sık dokunuşlu kırmızı renk ya da desenli yazmadır (İpek Aslan, 1922) (Fotoğraf No14-15).

Fotoğraf No:14 İmat Köyü pul süslemeli duvak.

Fotoğraf No:15 İmat Köyü yazma duvak.

3. Sonuç

Çorum yöresinde yapılan alan araştırmasında İmat Köyü'nde 3 adet *aleyçin* incelenmiş, İbik Köyü'nde ise geçmiş yıllara ait düğün fotoğraflarında *aleyçine* rastlanmıştır. Günümüzde İmat Köyü'nde *aleyçin* yapımı ile uğraşan sadece bir kişi belirlenmiş, İbik Köyü'nde *aleyçin* yapımı ve kullanımı tespit edilmemiştir.

Çorum yöresi kırsal kesiminde geleneksel gelin başı olarak kullanılan *aleyçin* Sungurlu ilçesine bağlı Kamışlı Köyü gelin giyiminde yöre ağzındaki yerel farklılaşmadan dolayı *areçin* olarak ifade edilmektedir. Özellikle düğün adetleri içinden *sini çıkarma* geleneğinde kullanılan 3 adet tepside ikincisinde çerez üzerine konulan *areçin* 'gelin olanın kafasına takılan gelenekselleşmiş sepetten yapılan taç benzeri ve etrafına sarılan, bağlanan şeyler' olarak ifade edilmiştir (Doğan, 2004: 176). Bununla birlikte *tavus kuşu*, *güvercin*, *telekçi kuşu*, *tavuk* ve *horoz* gibi hayvanların tüylerinden ve mevsim çiçeklerinden hazırlanan gelin başlığı anlamına gelen *tozak* kelimesinin de yöre genelinde sık kullanıldığı görülmüştür.

Aleyçinde yoğun olarak tercih edilen renk kırmızıdır. Kırmızı rengin kullanımı Alevilikte Hz. Ali'yi ve Kerbelâ'da şehit düşen Hz. Hüseyin ile yanındaki Ehlibeyt mensuplarını temsil eder. Kırsal kesimde yaşayan Alevi-Bektaşî kadın veya kızların kırmızı başörtüsü kullanmaları evliliği simgeler ve murada ermek anlamına gelir (Günşen, 2007: 346; Bayatlı, 1957: 43).

Geçmişe ait örneklerde kullanılan altın, ayna, tüy, boncuk ve diğer malzemelerle bütünleşen kompozisyonda, Alevi inancında yer alan öğelerin yansımaları somut olarak görülmekte iken günümüz örnekleri aynı değerleri barındırmamaktadır. İncelenen eski örneklerde alın kısmında yer alan altın ve gümüş paraların 4, 5, 7, 12 adet olarak yerleştirildiği ve Alevi inancında; *Dört kapı*, *Beş Abâ Ehli* (*Pençe-i Âl-i Abâ*), *Fatma ana Kuşağı* (*Alâimi Semâ*), *Yerler Gökler Yedi Kattır*, *12 İmamı* temsil etme amacı ile takıldığı belirlenmiştir (İpek Aslan, 1922; Bayatlı, 1957:19-21). Belikler ise, 12 veya 40 adetten oluşur ve yine *12 imam* ve *kırk makam* inancı yansıtılmaktadır (İpek Aslan, 1922).

İmat ve İbik Köylerinde incelenen *aleyçin* örnekleri yapısal olarak büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Her iki köyde de *aleyçin* aynı malzeme, teknik ve süsleme özellikleri sergilemektedir. *Aleyçin* üzerine ince ve kalın olmak üzere iki ayrı duvak takılmaktadır. İbik Köyü'nü İmat Köyü'nden ayıran özellik, *aleyçine* takılan ikinci duvağın siyah renkli üzeri çiçekli ve boncuklarla süslü olmasıdır. Bir diğer özellik ise *aleyçin* tepe kısmına renkli horoz-tavuk tüyleri yanında mevsim çiçeklerinin de kullanılmasıdır (Fotoğraf 16-17-18).

Fotoğraf No:16 Mustafa Çakır düğün töreninde gelin çıkarma, 1976 (M. Ali Hıdır Koleksiyonundan).

Fotoğraf No:17 1970'li yıllara ait İbik köyü düğün töreninde gelin çıkarma (M. Ali Hıdır Koleksiyonundan).

Aleyçin; baş bağlamanın sadece süslenme kaygısıyla yapılmadığı, daha çok gelin elbisesi üzerinde toplanmış olan inançların bir uzantısı olduğu izlenimini vermektedir.

Bu bağlamda çalışma; yöredeki kültür-inanç sisteminde var olan ve sözlü belleğe ilişkin kavramların maddi kültür öğeleri ile kullanılarak, görsel bir bellek oluşturulması bakımından önemlidir (Nas, vd., 2011: 249).

Tabiatı, eşyayı kendi felsefesi açısından yorumlayan ve değerlendiren Alevi estetiği, bir çeşit sembolik iletişim tablosunu ortaya koymaktadır. Alevi inancını belirleyen kişi ile yansıtıcısı sembol arasında bir çeşit pragmatik ilişkiyi de burada gözlemek mümkündür. Kısacası, renk ve desen dünyasında sembolik iletişim ağı zengin bir folklor kültürünü gözler önüne sermektedir (Türkdoğan, 1995: 194).

Ancak, zamanla teknolojiye bağlı gelişen dinamikler folklor içinde renkli ve sembollerle dolu bir katalog oluşturan yöresel Anadolu giyimlerinde de etkili olmuş ve bazı giysi parçaları şehirleştirilmiştir. Bu durumdan en çok etkilenen giysi parçaları arasında başlıklar bulunmaktadır.

Ayrıca yörede bu başlıkların yapımını bilen çok az kişinin olması ve bilen kişilerin de ilerlemiş yaşları itibarıyla el işi yapamaz halde olmaları ve en önemlisi Anadolu'daki Alevilerin yaşam geleneklerini yansıtan kendi yazılı eserlerinin olmayışı gibi nedenler *aleyçin* geleneğinin sürdürülebilirliğini olumsuz etkilemiştir.

Geleneksel öğeler içeren bir giyim-kuşam örneği olan *aleyçin*; ait olduğu toplumun yaşadığı tarihi olaylar, toplum inancı ve etnolojik kökenleri konusunda bilgi vermesi bakımından kültürel bir mirastır. Giyiliş biçimi, renk ve süslemeleri ile inanca dayalı kültürel değer taşıyan sembol niteliğindeki giyim parçaları halk kültürünün yaratıcı bir göstergesi olması açısından kültürel, sosyal ve dinî değerlerin aktarımında önemlidir.

Sonnotlar

- ¹ Anadolu'nun Türkleşmeye başladığı 1071 Malazgirt Meydan savaşından önce Bizans'a bağlı olan ve *Nikonya-Yankoniye* adını taşıyan şehir, Türklerin bölgeye gelmesiyle Oğuz boylarından Alayunt'lu boyunun bir oymağına ait isim olan *Çorum-Çorumlu* adını almış olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte; aslı Çağatayca olan ve cemiyet anlamına gelen *Curum* kelimesinin senelerce kullanıldığı ve sonrasında şehrin *Çorum* ismini aldığı, *Danışmentname'de Cürümlü* ve sonrasında *Çorumlu, Evliya Çelebi Seyahatnamesinde*; bölgenin havasının astım hastalarına iyi gelmesi ve çorlu (bakımsız, zayıf, hasta kişi) kimseleri iyileştirmesi sebebi ile *Çorum*, şehirde yaşayan halka göre ise de, önceleri *Cevri-Rum*, *Çevrim* daha sonra *Çorum* ismi verildiği hakkında çeşitli bilgiler bulunmaktadır (Anonim, 2003:247-275; Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 1996:407-412, Kürkçü, 2968: 5-70).

Kaynakça

- ANONİM (1963). Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü. Cilt: 1. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ANONİM (1978). Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü. Cilt: 10. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ANONİM (1982). Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü. Cilt: 12. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ANONİM (2003). Çorum İl Yıllığı. Çorum: Tepeofset Ltd. Şirketi.
- ARABACI, F. (2000). Alevilik ve Sünniliğin Sosyolojik Boyutları: Çorum Örneği. Samsun: Etüt Yayınları.
- ARSEVEN, C. E. (1973). Sanat Ansiklopedisi. İstanbul: Cilt II.
- ARSLAN, M. (2004). Türk Popüler Dindarlığı. İstanbul: Değerler Eğitim Merkezi Yayınları.
- ARSLANOĞLU, İ. (1998). "Alevilikte Temel İnanç Unsurları ve Pratikler" Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Sayı: 20.
- BAYATLI, O. (1957). Bergama'da Alevi Gelini ve İnançları. İzmir.
- BAYRAKTAR, N. (2005). "Kavram ve Anlam Boyutunda Al, Kırmızı ve Kızıl". International Journal of Central Asian Studies Mustafa Canpolat Armağanı, 10 (1). Seoul.
- BAYTOP, T. (1994). Türkçe Bitki Adları Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- DOĞAN, G. (2004). Köylerden Bir Köy Kamışlı-Sungurlu. 1. Baskı. Ankara:AKKKD Yayınları.
- ERGUN, C. (2002). Türkler'in Kültür Kökenleri. İstanbul: Sınır Ötesi Yayınları.
- Evliya Çelebi Seyahatnâmesi 1 (1996): Ed. Orhan Şaik Gökyay. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- ERHAT, A.- KADİR, A. (2010). Homeros İlyada. İstanbul.
- ERÖZ, M. (1977). Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- FIĞLALI, E. R. (1990). Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik. Ankara: Selçuk Yayınları.
- GENÇ, R. (1999). Türk İnanışları ile Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı Kırmızı Yeşil. Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- GEORGE, A. (1999). *The Epic of Gilgamesh: The Babylonian Epic Poem and Other Texts in Akkadian and Sumerian*. Harmondsworth: Allen Lane The Penguin Press.
- GÜLENSOY, T. (2007). “Karacaoğlan’ın Şiirlerinde Dil ve Üslup” Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırma Merkezi.
- GÜNŞEN, A. (2007). “Gizli Dil Açısından Alevilik-Bektaşilik Erkan ve Deyimlerine Bir Bakış”. *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*. 2 (2). Spring.
- İLTER, F. (1992). Bir Anadolu Kenti İskilip. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- KESKİN, Y. M. (2004). Değişim Sürecinde Kırsal Kesim Aleviliği. Ankara: Avrasya Yayıncılık.
- KUTLU, S. (2005). Alevilik-Bektaşilik Yazıları. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- NOYAN, B. (1995). Bektaşilik-Alevilik Nedir?, İstanbul: Ant ve Can Yayınları.
- NAS, E., ÇELEBİLİK, G., DEMİRBAŞ, A. (2011). “Tokat Nebiköy Yöresel Kadın-Erkek Giyiminde Alevilikteki Üçleme, Dört Kapı-Kırk Makam ve On İki İmam Kavramlarının Yansımaları”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı:60.
- OCAK, A. Y. (1989). “Alevi”. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt:2. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- ONARLI, İ. (1998). “Nevruz Bayramı”. *Alevilerin Sesi Dergisi*, Sayı: 24, AABF. Merkezi Yayın Organı, KÖLN.
- ÖZEL, M. (1992). Folklorik Türk Kadın Kıyafetleri. Ankara: Tüpraş Yayınları.
- ÖZ, Baki (1996). Alevilik Nedir?. İstanbul: Der Yayınları.
- SÜMBÜL, M. (2001). “Adana Giyim-Kuşam Kültürü”. *Folklor Halkbilim Dergisi*. 5 (49). Kasım. Ankara: Folklor Kurumu Yayınları.
- SCHİMMEL, A. (2000). Sayıların Gizemi . İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- ŞAPOLYO, B. E. (1964). Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi. İstanbul: Barış Kitabevi.
- ŞİMSEK, M. (1995). Dede Korkut ve Ahmet Yesevi’den Günümüze Uzanan Ünlü Ozanlar. İstanbul: Can Yayınları.
- TAN, A. (2007). Yaşayan Alevilik (Anadolu Aleviliği). Ankara: Dost Kitabevi.
- TÜRKDOĞAN, O. (1995). Alevi- Bektaşi Kimliği, İstanbul: Timaş Yayınları.
- ÜNAL, A. (2003). Hititler Devrinde Anadolu. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- YALMAN, A. R. (1993). Cenup’ta Türkmen Oymakları 1-2. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

YİĞİT, İ. (2009). 1897'den 1979'a Çorum Geçmiş Zaman Halleri. Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.

WOLLEY, L. (1961). The Art of The Middle East, including Persia, Mesopotamia and Palestine. New York: Crown Publishers.

<http://www.iskilip.bel.tr.com>. Erişim tarihi: 10.06.2011.

<http://www.ibikkoyu.com>. Erişim tarihi: 10.06. 2011.

<http://www.corumkulturturizm.gov.tr/>. Erişim tarihi: 12.01.2013.

<http://www.tdk.gov.tr>. Erişim tarihi:12.01.2013.

<http://www.imatkoyu.com>. Erişim tarihi: 12.01.2013.

Kaynak Kişiler

Adı Soyadı: İpek Aslan

Doğum Yeri ve Yılı: İmat Köyü – 1922.

Öğrenimi: İlkokul

Adı Soyadı: Ali Tozak

Doğum Yeri ve Yılı: Çörüş/ Ula/ Muğla – 1933.

Öğrenimi: İlkokul

Adı Soyadı: Bilal Karaman

Doğum Yeri ve Yılı: Çorum/Sungurlu – 1955.

Öğrenimi: Üniversite

Adı Soyadı: M. Ali Hıdır

Doğum Yeri ve Yılı: Ankara/ 1980

Öğrenimi: Üniveriste

Derlemeler

Compilations

